

³ Офіційний сайт Міністерства аграрної політики // <http://www.minagro.gov.ua/page/?n=7273>

⁴ Постанова Кабінет Міністрів України «Про затвердження Порядку використання у 2009-2013 роках бюджетних коштів, що спрямовуються на підтримку підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів» від 26.02.2009 // Офіційний вісник України від 10.03.2009 – 2009, № 15, С. 26. – Ст. 479, код акта 45930/2009

⁵ Закон України «Про Державний бюджет України на 2009 рік» від 26.12.2008 // Відомості Верховної Ради України від 15.05.2009 – 2009 р. – № 20 (№ 21–22). – С. 680, Ст. 269.

⁶ Янчук А., Горіславська В. Правове регулювання як спосіб удосконалення кредитного ринку в АПК України / Горіславська В. Янчук // Підприємництво, господарство і право / Ін-т приватного права і підпр-ва АПРН України та інш.. – Київ, 2002. – № 1. – С. 25-27.

⁷ Постанова Кабінет Міністрів України «Про внесення змін до Порядку використання у 2008 році коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку тваринництва» від 06.08.2008 // Офіційний вісник України від 22.08.2008 – 2008. – № 60. – С. 21. – Ст. 2037, код акта 43960/2008.

⁸ Офіційний сайт Міністерства аграрної політики // <http://minagro.kiev.ua/page/?2543>

⁹ Титарчук І. М. Державна підтримка розвитку сільського господарства / І. М. Титарчук. // Дніпропетровська державна фінансова академія Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії. – Дніпропетровськ, 2005. – № 2. – С. 72-79.

¹⁰ Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 // Відомості Верховної Ради України від 03.12.2004 – 2004. – № 49. – Ст. 527.

¹¹ Супіханов Б. К. Розвиток державної аграрної політики у підвищенні ефективності сільськогосподарського виробництва / Б. К. Супіханов. // Економіка АПК / Мін. аграрн. політики України; Ін-т аграрної економіки УААН. – Київ, 2007. – № 8. – С. 3-7.

Резюме

В статті на основі нормативно-правових актів, статистических матеріалів и теоретических разработок проанализировано форми государственной поддержки АПК Украины. Определены основные преимущества и недостатки каждой из них. Обоснована концепция дальнейшего развития государственной поддержки сельского хозяйства Украины. Рассмотрен международный опыт решения аналогичных проблем.

Summary

In the article on the basis of normativno acts, statistical materials and theoretical developments the forms of state support of АПК of Ukraine are analysed. Basic advantages and failings are certain to each of them. Conception of further development of state support of agriculture of Ukraine is grounded. Considered international experience of decision of analogical problems.

Отримано 22.06.2009

Л. Д. МЕНІВ

*Любов Дмитрівна Менів, аспірант
Національного університету державної
податкової служби України*

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОРУШЕНЬ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ

Суспільна шкідливість адміністративних порушень законодавства про захист прав споживачів не може бути в повному обсязі розглянута без характеристики суб'єктивної сторони даних протиправних діянь. Оцінка суб'єктивної сторони адміністративних порушень законодавства про захист прав споживачів дозволяє визначити суспільну шкідливість цього виду адміністративних правопорушень, класифікувати їх, застосувати адміністративну відповідальність.

© Л. Д. Менів, 2009

У зв'язку з цим актуальність обраної теми не викликає сумнівів.

Мета даної статті полягає в тому, щоб на основі аналізу чинного законодавства визначити зміст, ознаки та особливості суб'єктивної сторони адміністративних порушень законодавства про захист прав споживачів.

В адміністративно-правовій літературі вивченню і аналізу суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення приділяється достатньо уваги. Так, окремі науковці зазначають, що суб'єктивна сторона – це внутрішня сторона проступку, психічний стан суб'єкта проступку, що характеризує його волю, яка виявляється в протиправній дії, його ставленні до дії, яку він вчинив¹. Інші – суб'єктивну сторону визначають як вину, тобто психічне відношення особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, до свого діяння і до шкідливих наслідків, які настали внаслідок такого діяння².

В. К. Колпаков підкреслює, що суб'єктивна сторона полягає в психічному ставленні суб'єкта до вчиненого антигромадського діяння³. О. І. Миколенко стверджує, що суб'єктивна сторона адміністративного проступку проявляється в психічному відношенні особи до вчиненого нею протиправного діяння і включає в себе три елементи (вину, мотив, ціль), де вина виступає обов'язковим елементом складу адміністративного порушення⁴.

Не дивлячись на те, що дослідженню цієї проблеми в адміністративній науці приділялася достатня увага, законодавець в КупАП поняття «суб'єктивна сторона правопорушення» так і не передбачив. У проєкті Кодексу України про адміністративні проступки теж не зазначено це поняття. На нашу думку, таке становище є неприпустимим. Адже, визначення суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення сприятиме правильній класифікації правопорушень, встановленню ступеня їх шкідливості тощо. Тому, ми вважаємо, що в проєкті Кодексу України про адміністративні проступки потрібно передбачити її наступне визначення *«суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення – це психічне внутрішнє ставлення осудного дієздатного суб'єкта в момент вчинення ним адміністративного правопорушення до свого діяння, усвідомлення наслідків правопорушення, оцінки результату»*.

Характеризуючи суб'єктивну сторону адміністративного правопорушення, науковці виділяють основні та факультативні ознаки суб'єктивної сторони. Вчені одностайно визнають вину основною ознакою суб'єктивної сторони, але відносно факультативних ознак є розбіжності. Ряд авторів до факультативних ознак включає мотив та мету^{5,6}; є автори, які зовсім не загострюють увагу на факультативних ознаках⁷.

Законодавство про адміністративну відповідальність не визначає поняття вини, але вказує на нього як обов'язкову ознаку адміністративного проступку. У ст. 9 КУпАП прямо передбачено, що адміністративні проступки – діяння винні⁸. Важливою, як в теоретичному, так і практичному плані, є форма вини – певне встановлене адміністративним правом співвідношення елементів свідомості та волі особи, яка вчинила адміністративний проступок⁹.

Кодексом України про адміністративні правопорушення передбачено дві форми вини: умисел та необережність (ст. 10, 11 КУпАП). Не дивлячись на те, що чинне адміністративне законодавство розкриває суть адміністративного правопорушення, яке вчинене умисно або з необережності, однак не дає визначення понять умислу та необережності.

У теорії адміністративного права розрізняють два види умислу: прямий та непрямий¹⁰.

Оскільки проблеми суб'єктивної сторони адміністративних правопорушень, що посягають на права споживачів, у науковій літературі розглядалися тільки фрагментарно, ми спробуємо охарактеризувати її, виходячи із загальних уявлень про суб'єктивну сторону адміністративного правопорушення.

Суб'єктивна сторона адміністративних порушень законодавства про захист прав споживачів – це психічне внутрішнє відношення працівника, посадової особи, підприємця чи іншого суб'єкта сфери торгівлі, громадського харчування, послуг, які вчинили адміністративне порушення законодавства про захист прав споживачів, до свого діяння, і яке включає в себе три елементи: вину, мету, мотив.

Розглядаючи суб'єктивну сторону адміністративних порушень законодавства про захист прав споживачів, слід зазначити, що ст.ст. 155, 155-1, 155-2, 156, 156-1, 159, 160,

160-2, 167, 168, 168-1, 169, 170, 170-1, 171, 172 КУпАП є статтями з формальним складом. Це означає, що для них не є обов'язковим настання шкідливих наслідків чи заподіяння збитків, тому суб'єктивна сторона проступків, відповідальність за вчинення яких передбачена цими статтями КУпАП характеризується у більшості випадків умисною формою вини.

Згідно зі ст. 10 КУпАП адміністративне правопорушення визнається вчиненим умисно, коли особа, яка його вчинила, усвідомлювала протиправний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачала її шкідливі наслідки і бажала їх або свідомо допускала настання цих наслідків. Правопорушення з формальним складом можуть вчинюватися лише з прямим умислом, бо непрямий умисел обов'язково передбачає відношення до наслідків і, таким чином, не може характеризувати суб'єктивну сторону правопорушення з формальним складом¹¹.

Виходячи з цього, особа, що порушує законодавство про захист прав споживачів з прямим умислом, бажає вчинення цього порушення, інакше кажучи, при вчиненні правопорушення з прямим умислом метою винного, який порушує законодавство про захист прав споживачів, є саме це порушення.

У жодній статті КУпАП, що передбачає відповідальність за порушення норм законодавства про захист прав споживачів, умисел прямо не зазначається як ознака складу проступку. У окремих статтях умисел як необхідна ознака складу мається на увазі, хоча в тексті цього слова немає.

Наприклад, суб'єктивна сторона правопорушення, передбаченого ст.ст. 155, 159 КУпАП, характеризується наявністю прямого умислу при вчиненні протиправних дій у сфері порушення правил торгівлі, громадського харчування, послуг.

Про прямий умисел на порушення правил торгівлі і надання послуг свідчить сукупність обставин, а саме: відсутність відповідних дозвільних документів, продаж товарів, що не мають відповідного маркування, належного товарного вигляду, на яких строк придатності не зазначено або зазначено з порушенням вимог нормативних документів, строк придатності яких минув, а також тих, що надійшли без документів, передбачених законодавством, зокрема які засвідчують їх якість та безпеку тощо. Отже, правопорушник усвідомлює протиправний характер своїх дій, але прагне і бажає їх учинити.

Стаття 155-2 КУпАП передбачає відповідальність за обман покупця чи замовника. Обман може проявлятися в обмірюванні, обважуванні, обрахуванні споживача, перевищенні встановлених цін і тарифів чи іншому обмані покупця чи замовника. Обман покупця чи замовника з необережності, є з точки зору законодавця, майже неможливим. Тому вина в даному проступку виступає у формі умислу, оскільки порушник добре розуміє протиправний характер свого діяння, коли здійснює обман споживача. Умисний характер цього правопорушення також впливає з поняття обману як способу вчинення правопорушення.

Суб'єктивна сторона адміністративного проступку, передбаченого статтею 156-1 КУпАП, також характеризується прямим умислом, тобто особа, що його вчинила усвідомлює суспільно небезпечний характер дій, що нею вчинені. Аналізований проступок має формальний склад і не містить такої ознаки, як настання шкідливих наслідків. Отже, і від винного можна вимагати усвідомлення, розуміння лише тих обставин, діянь, що названі у складі, але не передбачення шкідливих наслідків і, тим більше, бажання їх настання. При вчиненні даного проступку з формальним складом, умисел порушника полягає в усвідомленні протиправності дій за даних обставин і бажанні їх учинити, а також у навмисності протиправної поведінки

Діяння, передбачене ст. 156-1 КУпАП, буде вважатися вчиненим умисно, якщо будуть мати місце такі умови: усвідомлення особою протиправного характеру свого діяння; бажання вчинити протиправне діяння.

Із суб'єктивної сторони правопорушення, передбачене ст. 160 КУпАП також вчиняється із прямим умислом. Аналіз нормативно-правової бази, яка регулює правила торгівлі, свідчить про те, що законодавець встановлює певні вимоги до місць торгівлі. Тому таке правопорушення вчиняється з прямим умислом, тобто особа окрім усвідом-

млення протиправності своєї дії, прямо бажала її учинити, шляхом здійснення торгівлі з рук у невстановлених місцях. Усвідомлення протиправного характеру діяння означає розуміння його фактичного змісту, що вчинення такого діяння заборонено чинним законодавством. Отже, проступок, передбачений ст. 160 КУпАП може вчинятися лише у формі прямого умислу.

Порушення законодавства про захист прав споживачів можуть вчинятися з необережності. Необережність є самостійною формою вини, передбаченою адміністративним законодавством. В адміністративному праві України необережність розглядається як менш небезпечна форма вини, порівняно з умислом. Однак, у жодному разі не можна недооцінювати шкідливість адміністративних правопорушень, вчинених через необережність.

Необережність характеризується двома аспектами: перший означає обов'язок особи передбачити можливість діяти певним чином; другий означає персональну здатність особи в конкретній обстановці, керуючись своїми повноваженнями й можливостями діяти таким чином. Причому критерії для визнання наявності цих двох моментів можуть бути різні. Мірилом належної передбачливості і можливості діяти у такий спосіб можуть бути правилами професії, звичаями, що існують у даному колі осіб тощо. Для особи, що володіє спеціальними знаннями, ця норма буде одна, для особи, що вчинила ті ж самі дії, але не володіє такими знаннями, ця норма буде інша¹².

Наприклад, суб'єктивна сторона адміністративного проступку, передбаченого статтею 167 КУпАП, характеризується прямим умислом, так і необережністю. Зміст умисної форми вини аналізованого адміністративного правопорушення доцільно визначити лише в межах усвідомлення особою суспільно небезпечного характеру свого діяння (дії або бездіяльності), тобто лише інтелектуальною ознакою умислу.

Втім, вважати, що адміністративне правопорушення, передбачене ст. 167 КУпАП, може бути скоєне тільки умисно, на нашу думку, недоречно. Іноді випуск і реалізація продукції, що не відповідають вимогам стандартів, вчиняються і через необережність.

Наприклад, посадова особа, яка є відповідальною за випуск продукції з підприємства, порушуючи процедуру обов'язкової особистої перевірки цієї продукції, доручає перевірити останню своїм підлеглим працівникам. Ті, у свою чергу, її не проводять, хоча доповідають про протилежне. У результаті з підприємства випускається продукція, що не відповідає вимогам стандартів, і це виявляє споживач. У даному разі діяння зазначеної посадової особи буде охоплюватися ознаками складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 167 КУпАП України, оскільки такий випуск продукції став можливим унаслідок неналежного виконання нею своїх посадових обов'язків. При цьому посадова особа повинна була і могла передбачити, що через її несумлінність може статися випуск продукції, що не відповідає вимогам стандартів.

Визначальна ознака суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення в даному випадку – легковажний характер розрахунку суб'єкта на відвернення суспільно небезпечних наслідків його діяння. Правопорушник переоцінює свої сили або інші обставини, на які він розраховує, і врешті-решт негативний результат фактично настає. Таким чином, суб'єкт припускається неправильної оцінки тих обставин, що, на його думку, повинні були запобігти настанню результату.

Досить часто порушник законодавства про захист прав споживачів не замислюється над тим, до чого можуть призвести його дії. Хоча в будь-якому випадку при з'ясуванні, у чому виражається необережна вина порушника законодавства про захист прав споживачів, необхідно встановити об'єктивні умови, в яких він перебував у момент учинення правопорушення. Якщо правопорушник повинен був передбачити настання шкідливих наслідків (випуск у продаж нестандартної продукції, виконання робіт надання послуг, що не відповідають вимогам стандартів, норм і правил), наприклад у силу виконання посадових обов'язків, то потрібно встановити, чи міг він це зробити. Якщо встановлено, що він не повинен та не міг передбачити виникнення шкідливих наслідків, то питання про адміністративну відповідальність зовсім знімається. В обох випадках правильне рішення може бути зроблене, аналізуючи конкретні індивідуальні особливості особи правопорушника з урахуванням його освіти, стажу роботи, навичок та інше¹³.

Необережна форма вини в проступках у сфері порушення законодавства про захист прав споживачів являє собою необережну, недбалу, самовпевнену поведінку, найчастіше у формі бездіяльності. Особа повинна розуміти, що порушує законодавство, може завдати шкоду споживачам, проте без достатніх підстав розраховує на відвернення шкоди, або й зовсім не передбачає можливості її завдання. Тобто особа в такому випадку не усвідомлює небезпеки своєї поведінки і не передбачає можливості небезпечних наслідків своєї протиправної поведінки. Вина в такому разі визначається характером усвідомлення особою своєї небезпечної поведінки для споживача. Особа, яка допустила такі дії, несе відповідальність як за те, що вона повинна була передбачати настання негативних наслідків, так і за те, що вона не повинна була їх допускати. Обов'язок передбачати настання шкідливих наслідків накладається на особу спеціальними нормами та правилами, що регулюють службову або професійну діяльність. Обов'язок передбачення також пов'язаний із категорією «знання». Якщо особа займається діяльністю щодо випуску чи реалізації продукції, то очевидно вона знає її специфіку, певні властивості речовин чи матеріалів, що використовуються в процесі такої діяльності. Якщо особа має достатній рівень знань, то вона повинна мати можливість передбачення настання шкідливих наслідків.

Факультативною ознакою суб'єктивної сторони адміністративного порушення законодавства про захист прав споживачів є мета і мотив. Мета є тим бажаним результатом (наслідком), якого прагне досягти особа, вчиняючи ті чи інші дії. Хоча мотив і мета являють собою різні сторони вольового процесу діяльності особи. Мета є обов'язковою лише тоді, коли прямо передбачена у диспозиції адміністративно-правової норми.

У ряді статей КУпАП, які передбачають відповідальність за порушення законодавства про захист прав споживачів, ознаку мети прямо не передбачено і диспозиція не містить посилання на мету, але вона все одно є у складах таких проступків, як порушення правил торгівлі і надання послуг (ст. 155), порушення порядку проведення розрахунків із споживачами (ст. 155-1), обман покупця чи замовника (ст. 155-2) тощо. Вважати цю групу правопорушень безмотивними було б неправильно, хоча в даному випадку мета не є обов'язковою ознакою складу правопорушення. Мета присутня лише у тексті ст. 160-2 КУпАП.

Слід зазначити, що там, де є умисел, там обов'язково постає питання про мету, хоч вона може бути і не включена до ознак складу адміністративних порушень законодавства про захист прав споживачів. Наприклад, порушення законодавства про захист прав споживачів можуть вчинятися з різною метою: отримання неконтрольованого прибутку, «заощадити» кошти установи, скривання попередніх зловживань, перекрити наявні збитки, прискорення продажу продукції, приховати від керівництва інформацію про розтрати та інше.

Під мотивом розуміється усвідомлене особою внутрішнє спонукання, яким вона керувалася при вчиненні проступку¹⁴. Мотив є тією рушійною силою, яка веде суб'єкта до досягнення мети.

У диспозиції статей, які передбачають відповідальність за порушення законодавства про захист прав споживачів законодавець не вказав на мотиви правопорушення, тому вони можуть бути різними. Ці мотиви, на нашу думку, найчастіше мають корисливий характер.

Отже, аналізуючи чинне адміністративне законодавство приходимо до висновку, що можна виділити такі особливості суб'єктивної сторони адміністративних порушень законодавства про захист прав споживачів:

1) статті КУпАП, які передбачають відповідальність за порушення законодавства про захист прав споживачів є статтями з формальним складом і для них не є обов'язковим настання шкідливих наслідків;

2) адміністративні порушення законодавства про захист прав споживачів у переважній більшості вчиняються умисно і з корисливою метою;

3) у жодній статті КУпАП, які передбачають відповідальність за порушення законодавства про захист прав споживачів, не встановлено форму вини;

4) мотив і мета визнаються факультативними ознаками суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення законодавства про захист прав споживачів, що можуть надавати йому кваліфікований характер і тим впливати на призначення покарання як обставини, що обтяжують або пом'якшують покарання;

У зв'язку з цим видається, що було б доцільно зазначити у статтях проекту Кодексу про адміністративні проступки, які передбачають відповідальність за порушення законодавства про захист прав споживачів форму вини, мотив, мету правопорушення. Це б сприяло класифікації адміністративних правопорушень законодавства про захист прав споживачів, визначення ступеня їх шкідливості, притягнення винних до адміністративної відповідальності тощо.

¹ Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). – К.: Видавництво «Юридична думка», 2004. – С. 435.

² Административное право Украины: Учебник / Под общей ред. С. В. Кивалова. – Х.: «Одиссей», 2005. – С. 225.

³ Колпаков В. К. Адміністративне право України: Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – С. 283.

⁴ Миколенко О. І. Адміністративний процес і адміністративна відповідальність в Україні: Навчальний посібник. Видання друге, доповнене. – Х.: «Одисей», 2006. – С. 74.

⁵ Васильев А. С. Административное право Украины (общая часть): Учебное пособие / Васильев А. С. – Х.; «Одиссей», 2001. – С. 208.

⁶ Адміністративне право України: підручник для юрид. вузів і фак. / [Ю. П. Битяк, В. В. Богуцький, В. М. Гарашук та ін.]; за ред. Ю. П. Битяка. – Харків: Право, 2001. – С. 165.

⁷ Адміністративне право України / [заг. ред. С. В. Кивалова]. – Одеса: Юридична література, 2003. – С. 221.

⁸ Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, Ст. 1122).

⁹ Адміністративне право України: підручник / [Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук, О. В. Дьяченко та ін.]; за заг ред. Ю. П. Битяк. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – С. 220.

¹⁰ Овсянко Д. М. Административное право: учебное пособие / Д. М. Овсянко. – [3-е изд., перераб. и допол.]. – М.: Изд. «Юристъ», 2002. – С. 166.

¹¹ Бажанов М. И. Уголовное право Украины (общая часть). – Днепропетровск, Пороги. – 1992. – С. 49.

¹² Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину: Монографія. – К.: Атіка, 2002. – С. 18.

¹³ Кодекс Украины об административных правонарушениях: научно-практический комментарий. – [3-е изд.]. – Х.:ООО «Одиссей», 2002. – С. 47.

¹⁴ Битяк Ю. П., Зуї В. В. Административное право Украины (Общая часть). Учебное пособие. – Х.: ООО «Одиссей», 1999. – С. 135.

Резюме

В статье исследована субъективная сторона административных нарушений законодательства о защите прав потребителя, проанализирован состав субъективной стороны, предложено понятие субъективной стороны административных нарушений законодательства о защите прав потребителя, и конструкцию ее состава.

Summary

Author have researched the subjective aspect of administrative violations of consumer protection law, have analyzed the structure of subjective aspect and have proposed conception and structure of subjective aspect of administrative violations of consumer protection law.

Отримано 2.07.2009